

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. Каразіна

ЧАСОПИС

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ

6(1)/2009

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ЧАСОПИС

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ
ГЕОГРАФІЇ

ВИПУСК 6 (1)

Харків
2009

УДК 911.3:[09,30,33]

Міжрегіональний збірник наукових праць “Часопис соціально-економічної географії” розглядає сучасні проблеми суспільства, що вирішуються економічною та соціальною географією, і відображає результати новітніх досліджень у цій галузі. В “Часописі” розглядаються питання теорії та практичного застосування досліджень соціально-економічної географії в різних регіонах України та у світі. Для викладачів вищих закладів освіти, науковців і фахівців в цій галузі.

Межрегиональный сборник научных трудов “Часопис соціально-економічної географії” рассматривает современные проблемы общества, решаемые социально-экономической географией, и освещает результаты новейших исследований в этой области. В журнале рассматриваются вопросы теории и практического использования исследований социально-экономической географии в различных регионах Украины и в мире. Для преподавателей вузов, научных работников и специалистов в этой области.

Between-regional journal “The Chronicle of Social-Economic Geography” is devoted to modern problems of society that could be solved with the methods of social-economic geography. It enlightens the latest studies in this field. There are different questions concerning the theory and practical use of the results of social-economic geography researches in different Ukraine regions and all over the world. It is recommended for high school lectures, scientists and specialists in this subject.

Друкується за рішенням Вченої ради Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, протокол № 6 від 29.05.2009 р.

Редакційна колегія: Олійник Я.Б. – д.економ.н., професор, член-кореспондент АПН України – шеф-редактор (Київ), Немець Л.М. – д.геогр.н., професор – голова редакційної колегії (Харків), Голіков А.П. – д.геогр.н., професор (Харків), Костріков С.В. – д.геогр.н., доцент (Харків), Немець К.А. – д.геогр.н., професор (Харків), Решетов І.К. – д.геол.-мін.н., професор (Харків), Руденко В.П. – д.геогр.н., професор (Чернівці), Топчієв О.Г. – д.геогр.н., професор (Одеса), Черваньов І.Г. – д.техн.н., професор (Харків), Шаблій О.І. – д.геогр.н., професор (Львів), Шищенко П.Г. – д.геогр.н., професор, член-кореспондент АПН України, президент Українського географічного товариства (Київ), Кандиба Ю.І. – старший викладач кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства – технічний секретар (Харків).

Міжнародна рада редакційної колегії: Євдокімов М.Ю. – д.геогр.н., професор (м. Смоленськ, Росія), Корнілов А.Г. – д.геогр.н., професор (м. Белгород, Росія), Петін О.М. – к.геогр.н., професор (м. Белгород, Росія), Станайтіс С. – доктор географії, доцент (м. Вільнюс, Литва).

Адреса редакційної колегії: Кафедра соціально-економічної географії і регіоназнавства, геолого-географічний факультет, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, пл. Свободи, 4, м. Харків, 61077, Україна; тел.: +38 (057) 707-5274; e-mail: ggfekonon@yandex.ru.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, власних імен тощо.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 10768 від 21.12.2005 р.

З М І С Т

Горизонти науки

<i>Ярослав Олійник, Анатолій Степаненко</i> ГЕОГРАФІЧНІ ОСНОВИ ВЗАЄМОДІЇ СУСПІЛЬСТВА Й ПРИРОДИ: ГУМАНІТАРНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ	5
<i>Костянтин Немець, Людмила Немець, Олексій Немець</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОСТОРОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ ОБ'ЄКТІВ	20
<i>Ігор Смирнов</i> ГЕОГРАФІЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД	32
<i>Микола Барановський</i> КОМПЛЕКСНА ТИПОЛОГІЯ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ	40
<i>Дар'я Мальчикова</i> СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ФУНКЦІЇ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ	49
<i>Володимир Грищевич</i> СИСТЕМА ІЄРАРХІЧНИХ ФОРМ ГЕОПРОСТОРОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ СУСПІЛЬНИХ КОМПЛЕКСІВ	55
<i>Ігор Пилипенко</i> СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА СУТНІСТЬ ТА СПЕЦИФІЧНІ РИСИ ПЕРИФЕРІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТУ ГЕОПРОСТОРУ	61
<i>Михайло Логвин</i> САКРАЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ЗАСАДИ ПСИХОСОМАТИЧНОГО ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ	65
<i>Людмила Даценко</i> КОМП'ЮТЕРНА КАРТОГРАФІЯ ЯК НАПРЯМОК ВИЩОЇ КАРТОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ	71

Наукові повідомлення

<i>Ярослав Олійник, Олена Кононенко, Анатолій Мельничук</i> РАЙОНУВАННЯ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ЗА РІВНЕМ ПРИРОДНО-ТЕХНОГЕННОЇ БЕЗПЕКИ	76
<i>Анатолій Корнус</i> СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ РАЙОНИ ПІВНІЧНО-СХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ	84
<i>Людмила Немець, Наталія Моштаківа</i> ХАРАКТЕРИСТИКА РОЗСЕЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ В КОНТЕКСТІ ЙОГО ВПЛИВУ НА ТЕРИТОРІАЛЬНУ ОРГАНІЗАЦІЮ КОМПЛЕКСУ КУЛЬТУРИ	91
<i>Анатолій Корнус, Олеся Корнус</i> ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ	98
<i>Надежда Чугунова, Татьяна Полякова</i> СУЩЕСТВУЮЩИЕ ТЕНДЕНЦИИ И ПУТИ РАЗВИТИЯ НАСЕЛЕНИЯ И ЭКИСТИКИ БЕЛГОРОДСКОЙ ОБЛАСТИ	106
<i>Ігор Смирнов</i> ГЕОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ ЛОГІСТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ОПЕРАЦІЇ «OVERLORD»	112
<i>Олександр Гладкий</i> РИНКОВІ МЕХАНІЗМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ МОНОЦЕНТРИЧНИХ ПРОМИСЛОВИХ АГЛОМЕРАЦІЙ УКРАЇНИ	119
<i>Людмила Немець, Катерина Сегіда, Максим Пересічанський, Володимир Редін</i> СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ	128
<i>Юлія Заволока</i> МОЛОДІЖНИЙ РИНОК ПРАЦІ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ (СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ)	133
<i>Юрій Кобченко, Дмитро Загній</i> ПРИНЦИПИ ОЦІНКИ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ	137

УДК 911.3

Людмила Немець, Наталія Моштаківа

ХАРАКТЕРИСТИКА РОЗСЕЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ В КОНТЕКСТІ ЙОГО ВПЛИВУ НА ТЕРИТОРІАЛЬНУ ОРГАНІЗАЦІЮ КОМПЛЕКСУ КУЛЬТУРИ

Обґрунтовано зв'язок між розселенням населення певної території та територіальною організацією комплексу культури. Проаналізовано розселення населення Луганської області в контексті його впливу на територіальну організацію комплексу культури. Зроблений порівняльний аналіз стану комплексу культури міської та сільської місцевості регіону.

Ключові слова: комплекс культури, заклади культури, розселення населення, міське населення, сільське населення, поселення, населений пункт, міські поселення, сільські поселення

Людмила Немець, Наталія Моштаківа. ХАРАКТЕРИСТИКА РАССЕЛЕНИЯ НАСЕЛЕНИЯ ЛУГАНСКОЙ ОБЛАСТИ В КОНТЕКСТЕ ЕГО ВЛИЯНИЯ НА ТЕРРИТОРИАЛЬНУЮ ОРГАНИЗАЦИЮ КОМПЛЕКСА КУЛЬТУРЫ. Обоснована связь между расселением населения определенной территории и территориальной организацией комплекса культуры. Проанализировано расселение населения Луганской области в контексте его влияния на территориальную структуру комплекса культуры. Сделан сравнительный анализ состояния комплекса культуры городской и сельской местности региона.

Ключевые слова: комплекс культуры, учреждения культуры, расселение населения, городское население, сельское население, поселение, населенный пункт, городские поселения, сельские поселения

Lyudmyla Nemets, Natalia Moshtakova. DESCRIPTION OF SETTLEMENT PATTERN OF POPULATION OF THE LUGANSK REGION IN THE CONTEXT OF HIS INFLUENCE ON TERRITORIAL ORGANIZATION OF COMPLEX OF CULTURE. Communication between settlement pattern of population of definite territory and territorial organization of complex of culture is grounded. The settlement pattern of population in the Lugansk region in the context of his influence on territorial organization of complex of culture is analyzed. The comparative analysis of the state of complex of culture of urban and rural locality of region is done.

Keywords: complex of culture, institutions of culture, settlement pattern of population, urban population, rural population, settlements, urban settlements, rural settlements

Актуальність теми дослідження. Якість життя населення в кожній країні оцінюється не тільки за економічними показниками. Вона визначається розробленим ООН так званим «індексом гуманітарного (людського) розвитку» (який залежить від очікуваної тривалості життя, грамотності дорослого населення, частки населення, що навчається, душевого ВВП) [9], рівнем охорони здоров'я, доступом населення до інформації, культурних цінностей, громадського життя і т.д., тобто цілим комплексом показників, що демонструє, як держава розпоряджається своїм головним національним багатством – людьми, їхніми здібностями і потенціалом. На жаль, за індексом людського розвитку Україна зараз посідає лише 80-те місце у світі (хоча протягом 1993-1994 рр. вона займала значно краще 45-е місце з 162 країн, що досліджувалися за даними показниками).

За роки своєї незалежності Україна так і не виробила самостійної політики в гуманітарній сфері, що призвело до виникнення багатьох проблем в усіх галузях соціальної

інфраструктури, зокрема культурній. В останнє десятиріччя обмаль друкувалося видань українських літературних діячів, а склад більшості бібліотек не оновлювався від часів СРСР, збільшується частка молоді, що дуже рідко відвідують театри, музеї, художні виставки та інші культурні заклади. Із 130 тис. пам'яток культури, які на сьогодні перебувають під охороною держави, 50-70% в різних регіонах знаходяться в незадовільному стані, а 10% - в аварійному.

В Законі України «Про Концепцію державної політики в галузі культури» зазначається, що «сучасний стан розвитку української культури і духовності характеризується розмиванням і поступовою маргіналізацією культурних і духовних цінностей у суспільному житті, руйнуванням цілісної мережі закладів, підприємств, організацій та установ культури і цілісного інформаційно-культурного простору, неефективним використанням наявних культурних і творчих ресурсів.

Протягом останнього десятиліття культура в Україні не лише втратила відповід-

не місце серед пріоритетів державної політики, а й опинилася на периферії державних інтересів. Як наслідок, утворився й дедалі збільшується розрив між так званою офіційною культурою, що фінансується з бюджету, і незалежною та орієнтованою на сучасні потреби культурною діяльністю; стала хронічною проблема неадекватного

фінансового забезпечення галузі культури (про що свідчать дані табл. 1); суттєво погіршилася економічна структура видатків місцевих бюджетів на галузь культури; розрізнені культурні заходи так і не склалися в єдину програму послідовного культурного розвитку» [4, пункт 2].

Таблиця 1

Порівняльна структура видатків на культуру в бюджетах деяких постсоціалістичних країн [2]

	Україна		Польща, 2000 рік	Росія, 2000 рік
	2000 рік	2005 рік		
Музеї, виставки	5,6%	18,0%	14,0%	34,0%
Культурні пам'ятки	8,5%		13,0%	6-9%
Бібліотеки	8,04%		4,6%	8,3%
Творчі спілки	2,6%	1,2%	2,4%	
Театри	11,1%	45,0%	8,1%	11,7% **
Виконавські мистецтва	38,6%*		2,1%	
Кінематографія	10,2%	5,1%	0,5%	8,8%
Культурно-мистецька освіта	15,6%	27,0%	47,0%	9,7%

* включно із "загальнодержавними закладами"

** всі види виконавських мистецтв, із театром включно

В незалежній демократичній державі культурний розвиток повинен бути одним із пріоритетних напрямків діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Але розробка та затвердження довгострокової програми культурного розвитку України, розробка середньострокових регіональних програм культурного розвитку неможлива без ретельного і всебічного вивчення комплексу культури окремих регіонів, зокрема його сучасного стану, структури, динаміки розвитку, факторів формування, особливостей територіальної організації, виявлення проблем, тенденцій розвитку тощо. В цьому й полягає актуальність даної теми дослідження.

Метою даного дослідження є вивчення особливостей розселення населення Луганської області для виявлення його впливу на територіальну організацію комплексу культури регіону.

Аналіз попередніх досліджень. Питаннями розселення населення України (в т.ч. Луганської області) займалися в радянські часи та продовжують займатися зараз багато українських вчених (О.І. Шаблій, О.Г. Топчієв, А.І. Доценко, Ю.І. Пітюренко, О.А. Константинов, О.В. Краснопольський,

В.В. Ковтун, А.В. Степаненко, О.В. Заставецька, М.І. Фащевський тощо). Закономірності просторової організації розселення населення і соціальної сфери, зокрема сфери послуг, в першій половині минулого століття обґрунтували німецькі вчені В. Кристаллер та А. Льюш у своїй теорії центральних місць. Але наукові праці про вплив розселення населення на розвиток комплексу культури Луганщини відсутні.

Виклад основного матеріалу. Комплекс культури – це сукупність закладів, які здійснюють виробництво, розподіл, зберігання та організацію споживання товарів і послуг культурного й інформаційного призначення [11, с. 395]. Складність вивчення комплексу культури певної території полягає в тому, що чинне на сьогодні законодавство України про культуру не має визначення поняття «заклад культури» та не визначає коло суб'єктів, які до нього відносяться. Згідно проекту Закону України «Про культуру» (№ 6018 від 29 липня 2004 року), заклад культури – це юридична особа (установа, підприємство, організація, об'єднання) або філія, відділення чи представництво юридичної особи, основною діяльністю якої є діяльність у сфері культу-

ри, тобто творча, господарська, освітня та розважальна діяльність, спрямована на створення, розповсюдження, популяризацію, збереження і використання культурних цінностей для задоволення культурних потреб населення» [5, ст. 5]. Згідно цього проекту, «до видів діяльності у сфері культури належить:

- створення, виконання, тиражування, розповсюдження та популяризація творів культури і мистецтва;
- створення, збереження і використання культурних цінностей;
- охорона та популяризація культурної спадщини;
- проведення наукових досліджень у сфері культури;

- літературна і культурна критика;
- організація навчання у сфері культури, відпочинку та дозвілля громадян» [5, ст. 1].

Таким чином, враховуючи вищесказане, до закладів культури можна віднести театри, філармонії, організації телебачення та радіомовлення, кіно- і відеопрокату, видавництва, музеї, бібліотеки, заклади культури клубного типу, цирку, парки культури та відпочинку, позашкільні заклади естетичного виховання і дозвілля дітей та юнацтва [8, стор. 476].

Проаналізувавши статистичні дані [7, 8], можна зробити висновки щодо місця закладів культури Луганської області в комплексі культури України (рис. 1.).

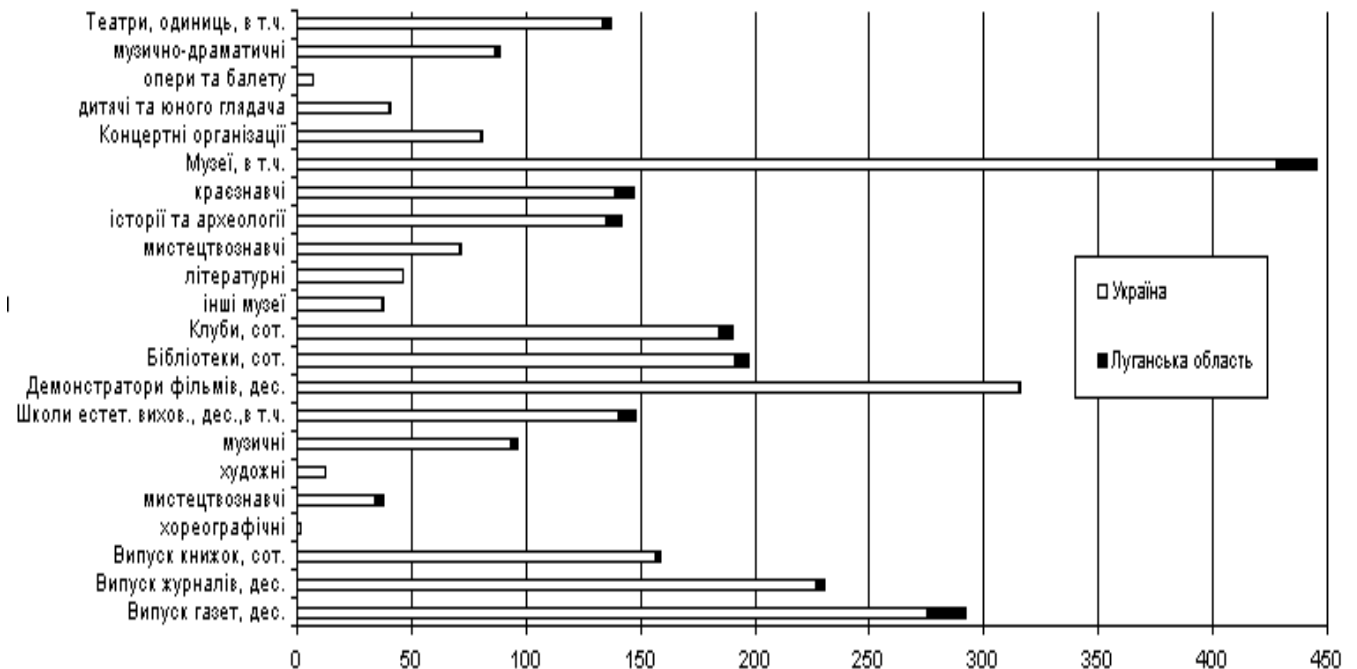

Рис. 1. Заклади культури України та Луганської області

Поряд з тим, що Луганська область займає шосте місце серед областей України за кількістю населення (2 млн. 381,6 тис. чол. або 5,1 % населення країни), а питома вага території області складає 4,4 % від площі держави, у порівнянні з іншими областями Луганщина характеризується досить низьким рівнем забезпеченості населення закладами культури, який навіть не перевищує середні показники по країні. З рис. 1 видно, що на сьогодні в Луганській області розташовано лише 2,9 % театрів, 3,8 % музеїв, 3,3 % бібліотек, 0,4 % демонстраторів філь-

мів, 3 % закладів культури клубного типу, 5,5 % шкіл естетичного виховання України. За такими показниками, як розмір книжкового фонду бібліотек, кількість місць для глядачів у залах для демонстрування фільмів, кількість місць у закладах культури клубного типу (в розрахунку на 100 населення) область взагалі займає останнє місце в Україні. В регіоні спостерігається і нижчий від середньоукраїнського рівень відвідувань населенням закладів культури і мистецтва [8].

Територіальна організація комплексу культури регіону як одного з комплексів соціальної сфери знаходиться в тісному взаємозв'язку з розселенням населення на його території. Згідно з теорією центральних місць В. Кристаллера та А. Льюша, всі поселення досліджуваної території можна класифікувати на декілька рангів за переліками функцій культурного обслуговування – від найбільш простих до найбільш повних і складних. Малі населені пункти мають мінімальний перелік послуг культурного й інформаційного призначення, які вони можуть надати. Чим більшим є поселення за людністю, тим більший перелік культурних послуг воно надає населенню даного населеного пункту та прилеглої території – зони культурного обслуговування, розмір якої відповідає рангу поселення. Згідно з цим, житель, наприклад, сільського населеного пункту може реалізувати свої потреби в культурних послугах за такою схемою: найпростіші види послуг (повсякденне культурне обслуговування) він має у своєму селі; більш складні (періодичні культурні послуги: відвідування масових й універсальних бібліотек, закладів культури клубного типу тощо) – у центральному поселенні сільської або селищної ради, до складу якої входить його населений пункт; ще більш складні (періодичні та епізодичні культурні послуги: відвідування спеціалізованих бібліотек, домів і палаців культури, музеїв, кінотеатрів, позашкільних закладів естетичного виховання і дозвілля дітей та юнацтва тощо) – у райцентрі; епізодичні культурні послуги (відвідування спеціалізованих театрів і музеїв, філармонії, концертних залів, церков, парків культури та відпочинку, виставок, картинних галерей тощо) – в обласному центрі, столичному місті.

Від рангу закладу культури за його значенням та місцем в культурному комплексі регіону, залежать вимоги до ступеня його доступності населенню. Заклади культури повсякденного користування повинні бути максимально наближені до населення, тобто знаходитись в межах пішохідної доступності; заклади культури періодичного користування обслуговують групу населених пунктів в радіусі 30–40 хвилин транспортної доступності; радіус обслуговування

населення закладами культури періодичного й епізодичного користування не повинен перебільшувати 60–90 хвилин, а закладами культури епізодичного користування – 120 хвилин транспортної доступності.

Таким чином, всі заклади культури можна поділити на чотири рівня – повсякденного, періодичного, періодичного й епізодичного та епізодичного обслуговування, а населені пункти, залежно від того, культурні послуги якого рівня вони здатні надавати та розмірів зон їх культурного обслуговування, – на культурні центри різних рангів. Територіальна організація комплексу культури певної території визначається особливостями розселення населення в її межах. Дослідження комплексу культури Луганської області потребує ретельного вивчення розселення його населення.

Поняття «розселення» в теорії географії є досить важливим і неоднозначним. Дехто розуміє його як розміщення населення, інші – як процес (та його результат) розподілу населення на території [6]. За А.П. Голіковим, розселення – це розміщення населення по території та форми його територіальної організації у вигляді системи населених місць з їх взаємозв'язками [3, стор. 105]. О.Г. Топчієв визначає розселення як картину сучасного розподілу населення на певній території, основою якої є мережа поселень, їх адміністративний статус функціональні типи, людність [9, стор. 301]. Основні характеристики розселення населення Луганської області показані в таблиці 2.

Первинними елементами розселення є населені пункти – територіально-цілісні та компактні ареали концентрації населення зі всіма необхідними умовами та обладнанням для життя, праці та відпочинку людей [1, стор. 179]. Всі населені пункти поділяються на міські (місто, селище міського типу) та сільські (село, селище сільського типу, хутір). Від людності та адміністративного статусу населеного пункту залежить забезпеченість його мешканців та прилеглої території (зони культурного обслуговування) закладами культури.

На території Луганської області розташовано 37 міст (з них 14 обласного підпорядкування), 109 селищ міського типу та 782 сільських населених пунктів. Аналіз

забезпеченості населення різних поселень області закладами культури дозволяє поділити всі населені пункти Луганщини за рів-

нем культурного обслуговування на декілька категорій:

Таблиця 2

Основні характеристики розселення населення Луганської області [7, 8]

	Площа, тис км ² (%)	Кількість населення, тис. осіб (%)			Щільність населення, осіб/км ²			Рівень урбанізації, %	Кількість міських населених пунктів, одиниць (%)			Міських населених пунктів, одиниць на 1000 км ²
		всього	в т.ч. міського населення	сільського населення	загальна	в т.ч. міського населення	сільського населення		всього	в т.ч. міст	селищ міського типу	
Україна	603,7 (100)	46646 (100)	31766 (100)	14880 (100)	77,3	52,6	24,7	68,1	1340 (100)	454 (100)	886 (100)	2,2
Луганська область	26,7 (4,4)	2381,9 (5,1)	2059,6 (6,5)	322,3 (2,2)	89,3	77,2	12,1	86,5	146 (10,9)	37 (8,15)	109 (12,3)	5,6

1) населені пункти, на території яких немає жодного закладу культури. До цієї категорії відносяться сільські поселення з людністю менше 50 осіб. Згідно останнього перепису населення України (2001), на території адміністративних районів Луганської області нараховувалося 216 таких сіл (або 17,3 %). Але враховуючи, що за цей час сільське населення області зменшилось більше ніж на 33 тис. осіб (в основному за рахунок малих сіл, де переважають люди похилого віку), то можна сказати, що на сьогодні таких населених пунктів у Луганській області набагато більше. Крім того, не мають власних закладів культури ті сільські населені пункти, які розташовані в межах міста (тобто підпорядковані міськраді) та орієнтовані на міські заклади культури (їх 53).

2) населені пункти, що забезпечують повсякденне культурне обслуговування тільки власного населення. Це переважно одиночні села або селища міського типу з населенням понад 500 осіб (тобто середні та великі). На території Луганської області до цієї категорії населених пунктів відносяться 42 села та 11 селищ міського типу.

3) населені пункти (села, селища міського типу, міста районного підпорядкуван-

ня), які забезпечують періодичне культурне обслуговування населення тих поселень (переважно сільських), які входять до складу їх рад. На території адміністративних районів області такими центрами рад є 163 села, 37 селищ міського типу та 3 міста.

4) населені пункти, які є районними центрами (їх 18). Вони надають культурні послуги населенню свого адміністративного району.

5) населені пункти із закладами культури періодичного та епізодичного користування (це міста обласного підпорядкування, яких в області нараховується 14).

6) обласний центр (Луганськ), який забезпечує населення області культурними послугами епізодичного характеру.

Основна маса населення (2 млн. 059,6 тис. чол. або 86,5 %) проживає в міських населених пунктах (за рівнем урбанізації область займає друге місце в країні після Донецької, а за кількістю міст – третє після Донецької і Львівської), які є не тільки організаційними ядрами систем розселення, а й основою територіальної організації комплексу культури, на базі якої він формується. Ранг міського поселення за людністю визначає водночас ранг системи розселення та ранг територіальної системи культурного

обслуговування. Так, на території Луганської області розташовано 4 великих (Луганськ, Алчевськ, Сєвєродонецьк, Лисичанськ), 7 середніх (Красний Луч, Стаханов, Сєвєрдловськ, Рубіжне, Антрацит, Ровеньки, Брянка), 26 малих міст та 109 смт.

За загальною кількістю сільського населення (322,3 тис. чол. або 13,5 %) Луган-

ська область стабільно знаходиться на останньому місці в країні. Станом на 1 січня 2007 р. в області на обліку знаходилось 782 сільських населених пунктів, які об'єднувались у 206 сільських рад.

Структура населення Луганської області показана на рис. 2.

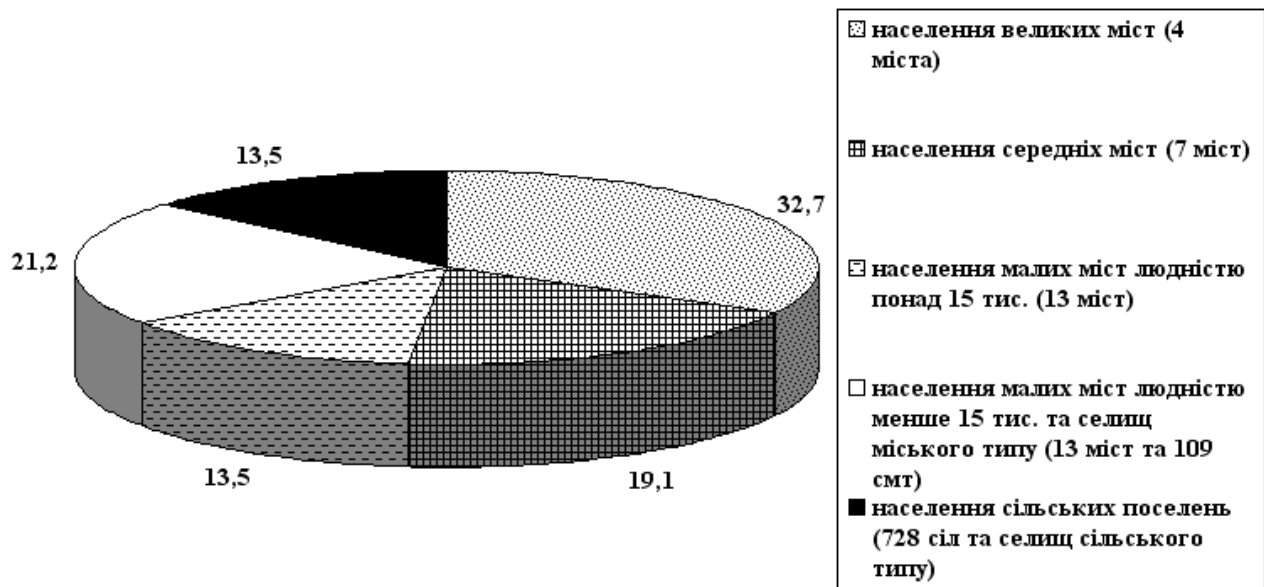

Рис. 2. Розподіл населення Луганської області за населеними пунктами різного рангу

Однією з головних проблем сучасного комплексу культури Луганської області, що потребує першочергового вирішення на різних рівнях (як на місцевому, так і загальнодержавному), є значна диспропорція забезпеченості закладами культури міської та сільської місцевості області (рис. 3).

З рис. 3 видно, що міське населення Луганської області в порівнянні із сільськими жителями значно краще забезпечена закладами культури: в міських населених пунктах розташовано 100% театрів, концертних організацій і музеїв; 92,9% демонстраторів фільмів; 42,3% бібліотек (але в них зосереджено 72% бібліотечного фонду) області. У той же час, незважаючи на те, що розвиток і підтримка культури на селі є одним із пріоритетних завдань концепції державної культурної політики України, стан комплексу культури та рівень культурного обслуговування сільських жителів залишається вкрай незадовільним. Єдиним видом закладів культури, за кількістю яких сільська місцевість випереджає міську, - це заклади культури клубного типу. На 1 січня 2007

р. в сільських населених пунктах було розташовано 67,9% клубів, на які припадало 53,4% загальних місць у них. Але зрозуміло, що діяльність клубних закладів залежить не стільки від їх числа та кількості посадочних місць, скільки від якості заходів, що ними проводяться (концерти, доповіді, тематичні вечори, вечори відпочинку, спектаклі, заняття в гуртках тощо). В сільській місцевості області не розташовано жодного театру, музею чи концертної зали; є всього 1 демонстратор фільмів (у Біловодському районі). Поряд з тим, що за кількістю масових та універсальних бібліотек міські населені пункти поступаються сільським (питома вага сільських бібліотек складає 57,7% всіх бібліотек області), бібліотечний фонд їх значно менший і застарілий (28%). Крім того, треба брати до уваги той факт, що в багатьох селах бібліотеки існують лише формально, але їх населення практично не відвідує з багатьох причин (наявність власної бібліотеки, застарілий репертуар бібліотечного фонду, який не поповнювався багато років, зниження потреби в читанні книжок у

зв'язку з наявністю інших джерел інформації, змінами культурних пріоритетів населення тощо) [7].

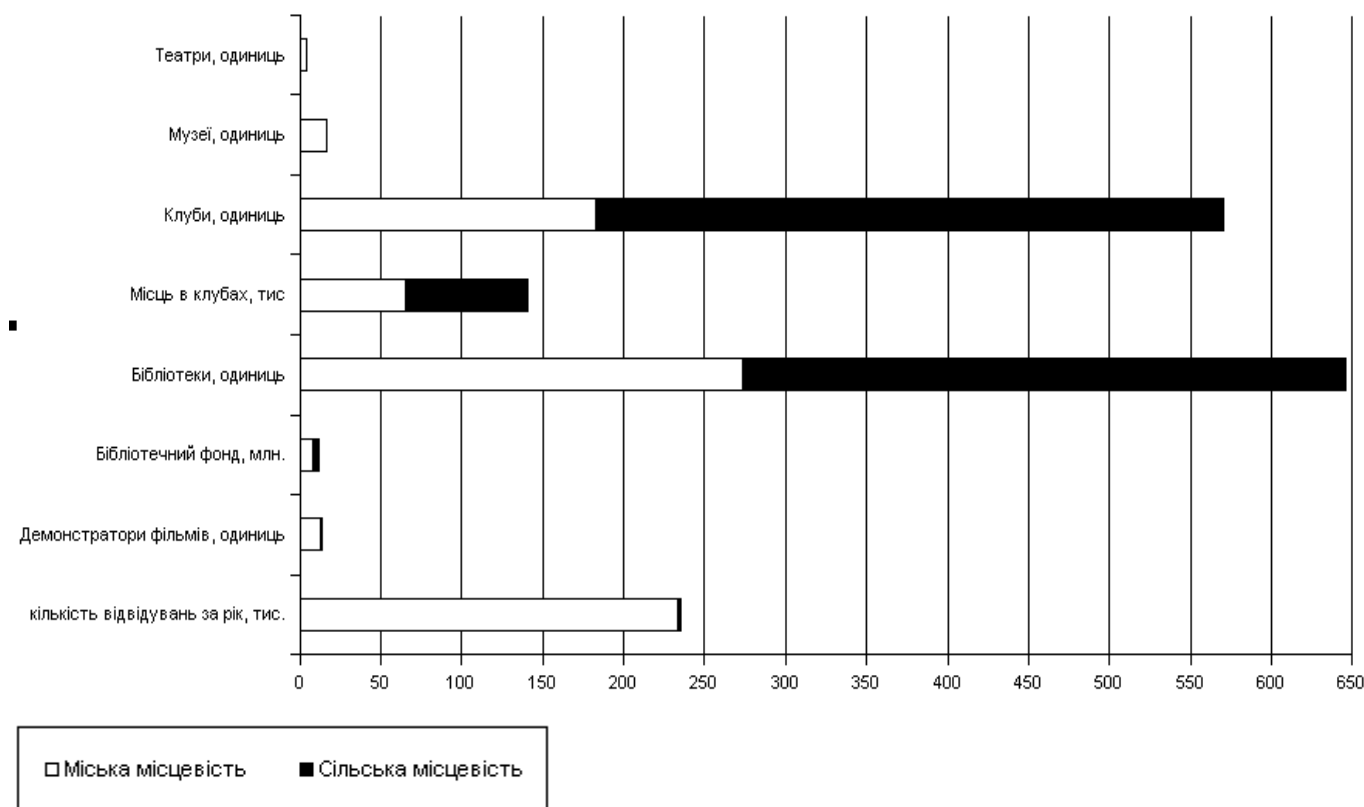

Рис. 3. Заклади культури Луганської області

Висновки. Територіальна організація комплексу культури певної території (в нашому випадку Луганської області) знаходиться в тісному взаємозв'язку з особливостями розселення її населення. Адже первинними елементами розселення населення виступають населенні пункти, ранг яких за людністю та адміністративним статусом визначає кількість і якість закладів культури, що в них розташовані, ранг культурного центру, а також радіус зони його культурного обслуговування. Міська місцевість знач-

но краще забезпечена закладами культури, ніж сільська (як кількісно, так і якісно), що надає проблемі підтримки культури на селі першочергового значення.

Подальших суспільно-географічних досліджень потребує ретельне вивчення систем розселення населення Луганської області різного рівня та виділення на їх основі територіальних систем комплексу культури області. Додаткового вивчення вимагає пошук шляхів покращення територіальної організації комплексу культури.

Література

1. Алаев Э.Б. Социально-экономическая география: Понятийно-терминологический словарь. – М.: Мысль, 1983.
2. Аналіз Національного звіту про культурну політику в Україні. – <http://www.telekritika.kiev.ua/articles/128/0/9265/>
3. Голиков А.П., Олійник Я.Б., Степаненко А.В. Вступ до економічної і соціальної географії. – К.: Либідь, 1997.
4. Закон України «Про Концепцію державної політики в галузі культури на 2005-2007 роки» від 03 березня 2005 року, № 2460-IV.
5. Закон України «Про культуру»: Проект № 6018 від 29 липня 2004 року.
6. Заставецька О.В., Заставецький В.І., Ткач Д.В. Географія населення України: Навчальний посібник. – Тернопіль, 2003.

7. Статистичний щорічник Луганської області за 2006 рік. – Ч. I, II. – Луганськ: Головне управління статистики у Луганській області, 2007.
8. Статистичний щорічник України за 2006 рік. Державний комітет статистики України. – К.: Консультант, 2007.
9. Топчієв О.Г. Основи теорії суспільної географії. – Одеса: Астропринт, 2001.
10. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методика. – Навчальний посібник. – Одеса: Астропринт, 2005.
11. Шаблій О.І. Соціально-економічна географія України: Навчальний посібник. – Львів: Світ, 2000.

© Немець Л., Моштаківа Н.